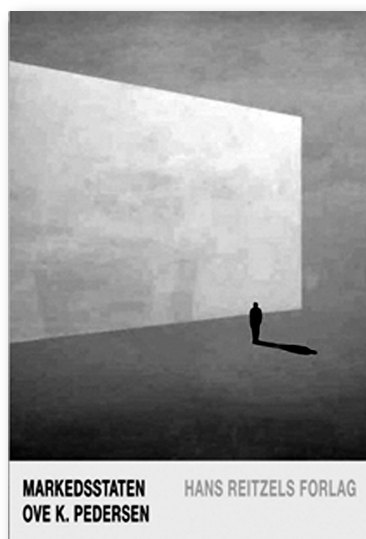

En særlig dansk vej

Anmeldelse af Niels Ploug

Ove K. Pedersen:
Markedsstaten.
Hans Reitzels Forlag.
423 sider kr. 300,-.

Det er en imponerende og meget vigtig bog Ove K. Pedersen har skrevet. Forfatteren, der især er blevet berømt for sin bog om 'Konkurrencestaten', yder med 'Markedsstaten' et langt vigtigere bidrag til forståelsen af udviklingen af og udviklingsmulighederne i det danske samfund, end det var tilfældet med forgængeren.

'Markedsstaten' fortæller historien om udviklingen af et samfund, hvor der er fokus på såvel frihed som arbejde og selvforsørgelse. Den sætter centrale nutidige politiske slagord som 'det skal kunne betale sig at arbejde' og 'kommer du til Danmark, skal du arbejde' i relief, og nok så vigtigt så understreger bogen den afgørende betydning af det, der kaldes 'den danske model', der opstod som et resultat af et langt historisk forløb og som kulminerede med underskrivelsen af Septemberforliget den 5. september 1899.

'Markedsstaten' er samtidig en tung bog. Den er grundig i sin redegørelse for teorier, metoder og kilder, og den er meget, meget grundig i sin gennemgang af kilderne – ikke mindst retskilderne. På grund af det og fordi titlen er mindre fængende end forgængerens spillet på enhver nations frygt for ikke at være konkurrencedygtig, så bliver denne bog aldrig det samme tilløbsstykke.

Det er en skam. For her bliver man langt klogere på, hvad der er nogle meget afgørende elementer i bygningen af den danske samfundsmodel, og dermed også langt klogere på hvad der er vigtigt i den fortsatte ud- og ombygning af det danske samfund end man bliver ved læsning af 'Konkurrencestaten'.

'Markedsstaten' handler nemlig om det helt fundamentale spørgsmål; hvordan organiserer vi et af de mest centrale markeder i markedsøkonomien – arbejdsmarkedet – i en situation, hvor vi har (politisk) frihed til at gøre det lige præcist som vi har lyst til? Og som en del af dette spørgsmål – hvordan sikrer vi

os, at alle bidrager til samfundet ved at bidrage på arbejdsmarkedet?

I sin gennemgang af arbejdets historie i by og på land gør bogen det klart, at det altid – som i ALTID – har optaget magthaverne at sikre sig pøblens, de fattiges, fæsternes og/eller overførselsindkomstmodtagernes villighed til at arbejde. Arbejdspligtens historie, som den udrulles på bedste vis i bogen, er historien om alt fra bekæmpelse af tiggeri og løsgænger til kontrol og disciplin af de besiddelsesløse. Lovgivningen rettet mod de besiddelsesløse har til alle tider været detaljeret og mangeartet. Det samme har kategoriseringen af mennesker som fx mellem værdige og uværdige, mellem løsgængere og tyende og mellem husbond og kvinde – eller i mere nutidige former mellem dagpengemodtagere og kontanthjælpsmodtagere og mellem arbejdsmarkedsparate og ikke-arbejdsmarkedsparate. Arbejdspligten for alle arbejdsduelige går mere end 500 år tilbage i Danmarkshistorien.

Mens der kan findes tydelig genklang af dette i den aktuelle politiske debat, så er det element, der handler om kvindernes stilling i familien og på arbejdsmarkedet og kvindernes retsstilling i samfundet en saga blot. Sådan er det ikke mere. Enhver – eller næsten enhver – vil i dagens Danmark vende sig imod genindførelse af det såkaldte 'kønsværgemål', hvor kvinder dybest set underkastes mandens vilje.

Næste skridt i 'Markedsstaten' handler om den højt besungne frie markedsøkonomis svære fødsel. Den frie og lige næring, som blev en grundlovssikret rettighed, havde trange kår til at begynde med. Og de meget faste kontrakter om arbejdets fordeling, der fandtes på landet – hoveri og fæste – havde heller ikke meget med frihed og et frit marked at gøre. I kort form blev markedsøkonomien og den frihed, som vi kender og hylder den i dag, ikke modtaget med fanfarer og kyskhånd. Der blev kæmpet imod fra adlen på landet, fra laugene i byerne. Kort sagt fra alle dem, der havde privilegier i den herskende orden. Analysen af dette i bogen er lang, grundig, fyldt med vigtige kildehenvisninger – og til tider ret kedelig. Beskrivelsen er, som der står i bogen '*af flere grunde besværlig*' (side 225 øverst). Og det er så sandt, som det er skrevet. Forfatteren er på sin vis ude i en

dansk version, af den beskrivelse af det historiske grundlag for vor tids samfund som findes beskrevet i Polanyis 'The Great Transformation', og der henvises da også ret flittigt til dette værk i denne del af bogen.

Efter den meget grundige historiske gennemgang med referencer til såvel historiske kilder som teoretiske værker og begreber ender vi ved Septemberforliget 1899. Det indgår i historien om '*den danske vej til markedsstat*' som kaldes '*særlig*'. Og det er her, at det kan være værd at spidse ører, hvis man gerne vil lære noget om, hvad der er det helt særlige fundament for den organisering af markedsstaten, der har fundet sted i Danmark.

Det formuleres kort og flot i en sætning tidligt i kapitlet om hvordan den danske markedsstat blev til. Der står: '*Alligevel over jeg den påstand, at kombinationen af statslig delegation, frivillig organisering og aftalt institutionalisering udgør en særlig dansk vej*'. Den statslige delegation er delegation af retten til at aftale løn- og arbejdsforhold til arbejdsmarkedets parter. De udgør den frivillige organisering – deres basis er medlemmer, der frivilligt har meldt sig ind i fagforeninger og arbejdsgiverforeninger. Og på toppen af det har de med Septemberforliget i 1899 aftalt, hvordan aftalerne på arbejdsmarkedet skal komme til verden og hvordan de skal sanktioneres – altså den aftalte organisering.

'Markedsstaten' gør et stort nummer ud af, at dette er enestående og fantastisk. '*Septemberforliget [udgør] en monumental begivenhed*' står der (side 310 nederst).

I den begrebsverden, der anvendes i bogen, betyder forliget, at der '*indvarsles den kollektive vej til økonomisk individualisme*' (side 311 øverst), og det er netop det, der er pointen. Kun ved at stå sammen i et fællesskab mellem arbejdere på den ene side og arbejdsgivere på den anden side – men også et fællesskab mellem arbejdere og arbejdsgivere i den kollektive aftale sikres det enkelte individs frihed. Den klassiske modsætning mellem kollektivismen og frihed og den klassiske lighed mellem individualisme og frihed ophæves på den måde. Det kræver lige en gennemtænkning eller to for helt at være med på det, men det findes i den virkelige virkelighed som et grundlæggende funda-

ment under den danske markedsstat. Og det er vigtigere at huske på også fremadrettet, end det er at huske på de fleste af pointerne fra 'Konkurrencestaten'.

Og så er det i bogen tid til at summe op og gøre status. *'Som sagt: vi har fulgt et drama'* står der som indledning til det kapitel, der gør det (side 315 øverst).

Industrialismen, markedsøkonomien og kapitalismen var nye og samfundsforandrende forhold, der for 200 år siden lavede fundamentalt om på den måde, som samfundet var organiseret på. I den samme periode har samfundsvidenskaberne begyndende med Adam Smith's 'The Wealth of Nations' (1776) og bl.a. fulgt op af såvel Marx som Durkheim og Weber forsøgt at finde svaret på, hvad det dengang nye og moderne samfund ville betyde for det enkelte individs liv og livsmuligheder. Marx pegede bl.a. på, at med kapitalismen blev arbejderen fri i dobbelt forstand. Han (som vi har set skulle der gå noget tid, før vi også kan skrive hun) blev fri til at sælge sin arbejdskraft, til hvem han ville (det kunne fæstebonden ikke), og han blev fri for ejendomsretten til produktionsmidlerne (dem havde fæstebonden dog, idet han brugte sine egne redskaber på herremandens mark). Dem havde kapitalisten. Marx mente, at den eneste løsning på det dilemma – denne antagonistiske modsætning mellem arbejder og kapitalist – var en revolution. Noget mere prosaisk viser 'Markedsstaten', at der er en anden vej. Den vej er forhandling og kollektiv aftale. Den vej er i en dansk sammenhæng Septemberforliget 1899 og hvad deraf er fulgt af ordnede forhold på det danske arbejdsmarked både i form af rimelige og fornuftige løn- og arbejdsforhold og i form af aftaler om en stadig opkvalificering af arbejdskraften.

Det er ifølge 'Markedsstaten' svaret på de vigtige spørgsmål: Hvad er det historiske grundlag for velfærdsstaten? Hvad gør den danske velfærdsstat særlig?

'Vi ser det også, når lovgivere ligesom aftaleparter kombinerer statslig lovgivning om sociale-, arbejdsmarkeds- og andre forhold med kollektive aftaler om efteruddannelse, barsel, pension og meget andet, og på den måde ska-

ber en velfærdsstat, der forbinder lov med overenskomst og dermed gør sammenhængen mellem de to til noget særligt' (side 338 midt).

En hovedpointe i 'Markedsstaten' er derfor lidt paradoksalt, at markedet kan være godt for meget, men det skal styres. Slip ikke markedet fri – kan være hovedkonklusionen i kort form.

Eller som der med bogens egne ord står: *'...arbejdsfriheden skal underlægges magtens definition på fællesskab og ikke frigøres til konkurrencens usynlige hånd. Samtidig har der ikke været tiltro til markedet.'* (side 350 øverst).

Og endelig slås hovedet på sømmet med udsagnet om, at på grund af de særlige strukturer, der er skabt i Danmark gør følgende sig gældende: *'Der er derfor en stabilitet i den danske markedsstat, som ikke findes i mange andre – også sammenlignelige – lande'* (side 352 øverst).

'Markedsstaten' er en svært tilgængelig men afgørende vigtig bog, hvis man vil forstå noget meget grundlæggende vigtigt om det danske samfund. Betydningen af Septemberforliget, af reguleringerne på arbejdsmarkedet og af samspillet mellem lovgivning og aftaler, som det fremstår i 'Markedsstaten', har ikke stået centralt nok i den danske og internationale velfærdsstatsforskning. Der har været en tendens til en uheldig arbejdsdeling mellem velfærdsstatsforskere og arbejdsmarkedsforskere, der har 'skjult' dette. Og det har heller ikke på nogen måde stået centralt i den danske politiske debat, hvor der bestemt også er en slags arbejdsdeling der betyder, at man på den ene side sagtens kan se sig selv som forsvarer af den danske velfærdsstat samtidig med at man bekæmper grundlæggende elementer i den danske arbejdsmarkedsaftalemodel.

Det vil være godt for debatten, hvis pointerne fra 'Markedsstaten' blive lige så centrale som pointerne fra 'Konkurrencestaten' har været det. Desværre sker det nok ikke – og på den måde er der en fare for, at 'Markedsstaten' i stedet for at komme til at pege fremad, kommer til at stå som et gravskrift over noget som var.